

Принудително настаняване и принудително лечение на хора с психични проблеми

Член 3 (право на неприкосновеност на личността), член 4 (забрана на изтезанията и на нечовешкото или унижително отношение или наказание), член 6 (право на свобода и сигурност), член 7 (защита на личния и семейния живот), член 21 (недискриминация), член 26 (интеграция на хората с увреждания) и член 35 (защита на здравето) от Хартата на основните права на Европейския съюз гарантират няколко права и принципи във връзка с принудителното настаняване и принудителното лечение.

Контекст на политиката

Приблизително един на всеки 10 граждани на Европейския съюз (ЕС) изпитва проблеми с психическото здраве. Мнозина търсят помощ по свое желание, но някои може да бъдат настанени в институции и лекувани без тяхното съгласие. Това може да засегне основните им права. Хартата на основните права на ЕС се прилага само в областта на правото на ЕС и когато държавите-членки прилагат правото на Съюза. Въпросът за принудителното настаняване и принудителното лечение се отнася към областта на допълнителните компетенции, споделяни между ЕС и държавите-членки. Наред с по-широката преоценка на правата на хората с психични проблеми, процедурите за принудително настаняване и принудително лечение са два въпроса, бъдещи особена загриженост.

През 2006 г. Европейският парламент прие резолюция относно подобряване на психическото здраве на населението, в която се заявява, че „използването на сила дава обратни резултати, както и принудителното приемане на лекарства“ и че „всички форми на болнично лечение и принудително приемане на лекарства трябва да са с ограничена продължителност и по възможност да бъдат редовно преразглеждани и да се изисква съгласието на пациента“. В резолюцията се изразява също становище, че „следва да се избягва всяко ограничаване на личните свободи, като специално се има предвид физическата изолация“.

„Принудителното настаняване и лечение на пациенти в психиатрични заведения засяга грубо техните права. То следва да се прилага само в краен случай, когато не е бил постигнат успех с по-малко ограничителни алтернативи.“
Европейска комисия (2005 г.) „Подобряване на психическото здраве на населението“

През юни 2011 г. Съветът на ЕС направи преглед на изпълнението на Европейският пакт за психично здраве и благоденствие, влязъл в действие през 2008 г., и призова държавите-членки на ЕС да „[...] направят психичното здраве и благоденствие приоритет на своите здравни политики и да разработят стратегии и/или планове за действие в областта на психичното здраве, включително превенция на депресията и самоубийството; [...] да насърчават, където е възможно и подходящо, базирано в общността, социално приобщаващо лечение и модели на грижи; [...] да вземат мерки срещу стигматизацията, изключването и дискриминацията срещу хората с психични проблеми“.

Правна рамка

Международните и националните закони и политики установяват редица норми и предпазни мерки срещу принудителното настаняване и лечение на хора с увреждания. По-специално през 2004 г., Комитетът на министрите към Съвета на Европа прие необвързваща препоръка относно правата на хората с психични проблеми. В нея са изложени предпазните мерки, които следва да бъдат приложени, преди да се вземе решение за принудително настаняване или принудително лечение.

Влизането в сила на Конвенцията на Организацията на обединените нации (ООН) за правата на хората с увреждания (Конвенцията на ООН) предизвика дискусии относно настоящата правна рамка, регламентираща принудителното настаняване и принудителното лечение. Основаният на човешките права подход към уврежданията, възпътен от Конвенцията на ООН, води до съществени последици за ЕС и онези държави-членки, които ратифицираха конвенцията.

ЕС ратифицира Конвенцията на ООН през декември 2010 г., а към март 2012 г. конвенцията е ратифицирана от 20 държави-членки на ЕС. Нейните изисквания поставят възможни предизвикателства пред съществуващото законодателство и имат отношение към начина, по който се адресират нуждите на хората с увреждания, въпреки че последните реформи са съобразени с гаранциите на конвенцията.

Законите за принудително настаняване и принудително лечение са различни в отделните държави-членки на ЕС. Във всички тях обаче са посочени минимални критерии, които трябва да са изпълнени, за да бъде законосъобразно принудителното

настаняване и принудителното лечение. Освен това лицата, които са принудително настанени, имат право да обжалват решението и настаняването им да бъде преразгледано от съда. Много държави-членки на ЕС неотдавна реформираха или са в процес на реформиране на правните рамки в тази област.

Работата на FRA

FRA започна работа по правата на хората с увреждания след създаването си през 2007 г., като се фокусира върху основните права на някои от най-уязвимите групи сред хората с увреждания, а именно хората с интелектуални затруднения и хората с психични проблеми.

В този контекст FRA извърши правен анализ на международните и националните стандарти за принудително настаняване и принудително лечение на хора с психични проблеми. Анализът е допълнен с резултати от анкетно изследване, базирано на интервюта с ограничен брой лица с психични проблеми, които разказват лични преживявания от миналото им в институции. Проучването беше проведено в България, Германия, Гърция, Латвия, Обединеното кралство, Румъния, Унгария, Франция и Швеция.

Основни стандарти

Организацията на обединените нации

Конвенцията на ООН възприема неутрален по отношение на уврежданията подход към принудителното настаняване. Тя изрично разделя лишаването от свобода от наличието на увреждане, следователно принудителното настаняване въз основа на увреждане би противоречало на Конвенцията и е само по себе си дискриминационно. Необходимо е допълнително тълкуване на Конвенцията на ООН, за да се изясни до каква степен принудителното настаняване и принудителното лечение са съвместими с нормите на конвенцията.

Съвет на Европа

Стандартите на Съвета на Европа и съдебната практика на Европейския съд по правата на човека позволяват хора с психични проблеми да бъдат принудително настанявани или лекувани при определени обстоятелства, като например ако е налице сериозен риск от самонараняване, и само ако са изпълнени набор от стриктни предпазни мерки. По-конкретно процедурата по принудително настаняване или лечение трябва да спазва установени процедурни предпазни мерки и съдебна инстанция или друг независим орган трябва да се произнесе по законосъобразността на принудителното настаняване или лечение.

„Всяко ограничение на правата на даден човек трябва да бъде съобразено с потребностите му, да е сериозно обосновано, да е в резултат на основани на правата процедури и да е съчетано с ефективни предпазни мерки.“

Томас Хамарберг, комисар по правата на човека към Съвета на Европа, „Гледна точка“, 21 септември 2009 г.

Лични преживявания

Интервюираните лица с психични проблеми разказаха за прединно отрицателен опит при принудителното им настаняване или лечение. Въпреки че обстоятелствата около принудителните мерки се различават съществено, травматата, страхът и липсата на достойнство, свързани с принудително настаняване или принудително лечение, са повтарящи се теми.

„Никой не ми каза нито къде се намирам, нито защо съм там, не знаех абсолютно нищо. Изкарах цяла година в тази болница.“ (Жена, 47 години)

Интервюираните лица също разказват за липса на контрол. Само малцина от тях са консултирани или изслушани, преди да бъдат принудително настанени или лекувани, или по време на самия процес.

„Когато ти дават лекарство, никой не ти казва какво точно е то. Дават ти четири-пет хапчета. Никой не обяснява нищо.“ (Мъж, 47 години)

Освен това малко от интервюираните изглежда да са били наясно за техните основни права, при насилственото им задържане.

Когато постъпванията са доброволни и лицата са имали ясен избор и контрол над своето лечение, преживяванията им са положителни.

„Имам прекрасна клиника, винаги мога да отида там ако получа криза и се чувствам много спокойно.“ (Жена, 50 години)

Съвети основани на доказателства

Резултатите от проучването предоставят важни данни, които ЕС и държавите-членки могат да имат предвид, когато са изправени пред предизвикателствата на принудително настаняване и принудително лечение, произтичащи от задълженията им по Конвенцията на ООН.

Като предлага съпоставими данни за настоящото положение, проучването допринася за обсъжданията относно бъдещите действия и начините за реформиране на съществуващите национални правни рамки. Това е гаранция, че данните, получени от разговорите с хората с психични проблеми, ще бъдат взети предвид при вземането на решения.

Допълнителна информация:

Общ преглед на дейностите на FRA в областта на уврежданията е достъпен на: http://fra.europa.eu/fraWebsite/disability/disability_en.htm

Докладът „Принудително настаняване и принудително лечение на хора с психични проблеми“ може да намерите на: http://fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_en.htm

Електронен адрес: disability@fra.europa.eu

